

Adalah The Legal Center for Arab Minority Rights in Israel
عدالة المركز القانوني لحقوق الأقليات العربية في إسرائيل
عدالة המרכז המשפטי לזכויות המיעוט הערבי בישראל

10 במאי, 2005

לכבוד

רב גונדר יעקב גנות

נציב שרות בתי הסוהר

שרות בתי הסוהר

ת.ד 81

רמלה

באמצעות פקס: 08-9210649

ובדואר

שלום רב,

הנדון: אפליית האסירים הערבים האנאלפביתיים בבתי הכלא בישראל

הריני לפנות אליך בעניין שבנדון, כדלקמן:

1. ממידע שקיבלנו לאחרונה מכמה אסירים ערבים עולה, כי כל פעילויות החינוך הפורמאלי בבתי הכלא מתקיימות בשפה העברית, בכלל זה לימודי שפה ברמה בסיסית לאסירים אנאלפביתיים. מזה יוצא, כי אסיר ערבי שנכנס לבית הכלא כשאיננו יודע קרוא וכתוב בשפה הערבית, יוצא משם אנאלפביתי בשפת האם שלו. לעומת זאת, אסיר יהודי שנכנס לבית הסוהר אנאלפביתי, פתוחה בפניו הדרך ללמוד את שפת אמו ללא כל מפריע.
2. על-פי תקנה 47 לתקנות בתי הסוהר, התשל"ח - 1978, במסגרת תוכניות החינוך לאסירים יש לתת עדיפות ותשומת לב מיוחדת ללימוד הקריאה והכתיבה לאסירים האנאלפביתיים. הוראה דומה נקבעה בסעיף 77 לכללי האו"ם בדבר הסטנדרטים המינימאליים ליחס כלפי אסירים **Standard Minimum Rules for the Treatment (of Prisoners)**¹ הקובע, בין היתר, כי יש לראות בלימוד האנאלפביתים בבית הכלא כחובה המוטלת על רשויות הכליאה, כדלקמן:

"The education of illiterates and young prisoners shall be compulsory and special attention shall be paid to it by the administration."

---

¹ Adopted by the first United Nations Congress on the Prevention of Crime and the Treatment of Offenders, Geneva 1955, and approved by the Economic and Social Council by resolution 663 C (XXIV) of 31 July 1957 and 2076 (LXII) of 13 May 1977.

3. למצער, פירוש התקנות הנ"ל נעשה על-ידי שרות בתי הסוהר באופן מפלה המיטיב רק עם האסירים האנאלפביתים היהודים והמתעלם מצרכיהם של האסירים הערבים האנאלפביתיים, ללמוד את שפת אמם; שפה אשר משקפת את אישיותם, היוותם לשונם ותרבותם.

4. שלילת זכותם של האסירים הערבים ללמוד את שפתם ולו ברמה הכי בסיסית בזמן שירות זה ניתן לאסירים היהודים, מהווה אפליה קבוצתית פסולה על רקע לאום. די בתוצאה שלפיה אסיר ערבי אנאלפביתי לא זוכה בלימוד שפת האם שלו בעוד שלאסיר היהודי ישנה האפשרות ללמוד את שפתו, על מנת להוכיח את קיומה של האפליה ואת הפגיעה בזכותו של האסיר הערבי לשוויון. יפים לכאן דבריו של השופט זמיר בעניין עדאלה נ' השר לענייני דתות:

"הכלל הוא, שכל הפליה פסולה, גם אם היא מוכחשת. הסוואה לא תציל הפליה. המהות קובעת ולא הצורה... אמור מעתה, די בכך שמשדך ממשלתי מבצע את חוק התקציב באופן היוצר הפליה פסולה, כגון על יסוד דת או לאום, כדי לפסול את הביצוע, ואין בכך כדי להכשיר את ההפליה שלא הוכחה כוונה להפלות או שהכוונה להפלות מוכחשת. מילים יפות אינן מספיקות להכשיר מעשים רעים. הפסול שבהפליה טמון במעשה ההפליה."

בג"צ 1113/99 עדאלה נ' השר לענייני דתות, פ"ד נד (2), 164, 176.

ראה גם: בג"צ 2671/98 שדולת הנשים בישראל נ' שר העבודה והרווחה, פ"ד נב(3) 630, 654; בג"צ 953/87 פורז נ' ראש עיריית תל-אביב יפו, פ"ד מב (2) 309, 334.

5. לא למותר לציין, כי הפגיעה בזכותם של האסירים הערבים לשוויון על בסיס קבוצתי מהווה פגיעה בזכותם לכבוד המעוגנת בחוק יסוד: כבוד האדם וחירותו. הפרה זו של הזכות לשוויון כרוכה בהשפלה, וממילא פגיעה בכבודם של האסירים הערבים, ככאלה. בפרשת **מילר** עמדה השופטת דורנר על משמעות האפליה מכוח ההשתייכות הקבוצתית של המופלה, ועל הפגיעה המשפילה של אותה אפליה בכבודו של המופלה:

"לא כך הדבר בסוגים מסוימים של הפליה לרעה על רקע קבוצתי, ובתוכם הפליה מחמת מין, כמו גם הפליה מחמת גזע. ביסודה של הפליה כזו עומד ייחוס מעמד נחות למופלה, מעמד שהוא פועל יוצא ממהותו הנחותה כביכול. בכך טמונה, כמובן, השפלה עמוקה לקורבן ההפליה."

בג"צ 4541/94 אליס מילר נ' שר הביטחון, מט (4) 94, 132.

ראו גם: בג"צ 1113/99 עדאלה נ' השר לענייני דתות אחר', פ"ד נד (2) 164.

6. יתירה מזו, בשלילת זכותם של האסירים הערבים ללמוד את שפתם מפר שרות בתי הסוהר את חובתו, כרשות מנהלית – ציבורית לנהוג בשוויוניות כלפי האסירים ללא הבדל דת, גזע או לאום. כרשות מנהלית עקרון השוויון חל על כל התחומים שבהם פועל שב"ס, בכלל זה, הקצאת משאבים לתוכניות חינוך פורמאלי לאסירים. מתן אפשרות לאסיר

יהודי אנאלפביתי ללמוד את שפת אמו ושלילת זכות זו מאסיר ערבי מהווה הפרה בוטה לחובתכם לנהוג בשוויון. יש לציין, כי הדגש הנו על זכותו של האסיר הערבי ללמוד את שפתו – שפת אמו ואין נפקא מינה באם לאסיר הערבי מתאפשר ללמוד, אם כי את שפה העברית. לימודי השפה העברית לאסיר הערבי אינם פוטרים אתכם מהחובה ללמדו את שפת אמו, קרי: השפה הערבית.

7. שפתו של האדם הנה חלק מאישיותו והכלי שבו הוא חושב ומתקשר עם זולתו, בין בכתב ובין בעל-פה. לימוד האסיר האנאלפביתי לשפת האם שלו, הנו ביטוי למימוש זכותו כאדם לשפה, לקיום האנושי ולכבוד. היטיב לתאר זאת השופט ברק בפרשת ראם, באומרו:

”הלשון היא המכשיר שבאמצעותו אנו יוצרים קשר עם זולתנו. אך הלשון היא יותר מכלי תקשורת. הלשון היא כלי חשיבה. באמצעותה אנו חושבים ויוצרים מושגים ומעבירים אותם לזולתנו... אך הלשון אינה רק כלי תקשורת או חשיבה. הלשון והביטוי חד הם. הלשון קובעת את המובן של המחשבה. מכאן מרכזיותה של הלשון בקיום האנושי, בהתפתחות האנושית ובכבוד האדם”.

ע”א 105/92 ראם מהנדסים קבלנים בע”מ נ’ עיריית נצרת עילית, פ”ד מז 201, 189 (5).

במקום אחר מציין השופט חשין, כי:

”שפה נועדה לקשר בין אדם לרעהו. ואולם שפה היא גם תרבות. גם היסטוריה. גם אופני חשיבה; היא הנפש היא האדם”.

ראו גם: דנ”פ 2316/95 גנימאת נ’ מדינת ישראל, פ”ד מט (4), 589, 640.

8. הפונקציה שממלאת שפתו של האדם בהתקשרות בינו לבין רעהו, מקבלת משנה חשיבות כשעסקינן באסירים הכלואים מאחורי סורג ובריה ומנותקים מהעולם החיצון. שליטתו של האסיר בשפת האם שלו ולו ברמה בסיסית של קריאה וכתובה, יש בה כדי לתרום רבות לחיזוק הקשר בינו לבין בני משפחתו, חברי הקהילה שלו ואף מוסדות המדינה. קשר זה, יש בו כדי להשפיע באופן חיובי ובמישרין הן על התנהגותו של האסיר בבית הכלא והן על סיכווי שיקומו והשתלבותו מחדש בחברה לכשישתחרר.

9. למותר יהיה להזכיר את מעמדה של השפה הערבית כשפה רשמית במדינה, מעמד אשר מחייב, מניה וביה, את רשויות המדינה להכיר בשפה הערבית דפקטו במיוחד בשירותים הניתנים מטעם אותן רשויות לערבים; ובעניינו לאסירים הערבים.

10. בפס”ד עדאלה נ’ עיריית תל-אביב-יפו עמד הנשיא ברק על התפקיד אותו ממלאת השפה בקיומו האנושי של הפרט. לדברי הנשיא ”טול מהאדם את שפתו, ונטלת ממנו את עצמו”. השופט ברק מציין עוד, כי החופש שניתן לפרט להתבטא בלשון שבה הוא חפץ נגזר, בין היתר, מזכותו החוקתית לחופש ביטוי. למותר לציין, כי ביטוי בכתב וקריאה הנם חלק בלתי נפרד מחירות הביטוי וההבעה.

ראו: בג"ץ 4112/99 עדאלה המרכז המשפטי נ' עיריית תל-אביב-יפו, תק-על 2002(2), 603, עמ' 609-610.

ראו גם: ע"א 294/91 חברת קדישא גחש"א "קהילת ירושלים" נ' קסטנבאום, פ"ד מו (2) 464, 520.

11. זכותו של אסיר ללמוד את שפת אמו הנה חלק מזכותו לחינוך ולחופש ביטוי בין כותלי בית הכלא. זכותו של האסיר ללמוד, להשכיל ולרכוש ידע הוכרה בפסיקה כמרכיב בסיסי בחירותו הרוחנית שלו, כדלקמן:

"ההגנה על חופש הביטוי, כחלק מכבוד האדם, היא הערובה המרכזית לשמירת חירותו הרוחנית של האדם. במסגרתו מממש האדם רצונות ושאיפות הטבועים בו והמבטאים את חירותו הרוחנית: להשכיל ולרכוש ידע, להיות מעורב בחיי החברה, לשמוע דעת זולתו ולבטא את דעתו. המאסר שולל מן האדם את חופש התנועה שלו, ובכך מוטלת הגבלה חמורה, לא רק על זכות היסוד שלו לחירות אישית, אלא גם על יכולתו המעשית לממש כרצונו את חירותו הרוחנית. אמנם בלב-לבה של החירות הרוחנית - כיכולת האסיר לחשוב, להאמין ולשמור על צלם האדם שלו - אין למאסר דריסת רגל."

עע"א 4463/94 אבי חנניה גולן נ' שב"ס, פ"ד (4) 136, 162-163, (להלן: "עניין גולן").

12. הנה כי כן, שלילת זכותם של האסירים הערבים ללמוד את שפת אמם מהווה פגיעה באישיותם, באני העצמי שלהם, בזכותם לשוויון, לכבוד, לחופש ביטוי לחירות רוחנית ולאוטונומיה אישית. הלכה פסוקה היא, כי זכויות היסוד של האדם עומדות לאסיר גם בהיותו כלא מאחורי סורג ובריח. שלילת חירותו לתנועה של האדם על-ידי המאסר אין בה כדי להצדיק פגיעה בזכויות האדם הנוספות הנתונות לו כאדם.

"הלכה מושרשת היא עמנו, כי זכויות היסוד של האדם "שורדות" גם בין חומות בית הסוהר ונתונות לאסיר (וכן לעציר) אף בתוך תא כלאו. יוצאות מכלל זה הן אך זכותו של האסיר לחופש התנועה, ששלילתה מן האסיר נובעת מכליאתו, וכן מיגבלות המוטלות על יכולתו לממש חלק מזכויותיו האחרות... הנחת היסוד היא, שסל זכויות האדם של אסיר מכיל את כל הזכויות והחירויות הנתונות לכל אזרח ותושב, למעט חופש התנועה שנשלל ממנו עקב המאסר."

עניין גולן, עמ' 152-153.

ראו גם:

בג"צ 540/84 יוסף נ' מנהל בית הסוהר המרכזי ביהודה ושומרון, פ"ד מ(1) 567, 573; בג"צ 355/79 קטלן נ' שירות בתי הסוהר, פ"ד לד (3) 294; בג"צ 221/80 דרויש נ' שרות בתי הסוהר, פ"ד לה (1), 536; בג"צ 337/84 הוקמה נ' שר הפנים, פ"ד לח (2), 826.

על יסוד האמור לעיל, ובטרם נאלץ לפנות בעניין זה לערכאות המשפטיות, הנך מתבקש להורות בהקדם על הקמת תוכניות לימוד מיוחדות המיועדות ללימוד השפה הערבית לאסירים האנאלפביתיים בכלל, ולאסירים הערבים בפרט.

למענך המהיר אודה מראש.

בכבוד רב,

עביר בכר, עו"ד